

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดสธารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

The Development of the Potentiality of Cultural Tourism at Wat

Satharot, MuangNanDistrict, Nan Province

บรรจง อุปแก้ว^{1*} วัชรภรณ์ ชัยวรรณ² และลำอาง ธนะวัติ³

¹อาจารย์ สาขาพืชศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จังหวัดน่าน 50500

²นักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร กรุงเทพฯ 10300

³กองการศึกษานาน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จังหวัดน่าน 50500

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมในชุมชนและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม ในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสธารศ และยังสามารถดูแลรักษาสืบสานการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้อย่างสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน รวมถึงการส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ในวัดสธารศให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนสามารถรองรับการท่องเที่ยวที่ในเขตเทศบาลเมืองน่าน การวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมของชุมชนและวัดสธารศ โดยใช้การจัดเวทีชุมชนหาแนวร่วมในการจัดการท่องเที่ยว การเก็บแบบสอบถามที่ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง 3 กลุ่ม คนในชุมชน นักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ รวมถึงการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนคนในและนอกชุมชนในการสร้างความทรงจำร่วมกัน ในส่วนของการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสธารศยังต้องการให้หน่วยงานภาครัฐมาช่วยในการพัฒนาวัดและช่วยเหลือในด้านการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีส่วนร่วมจัดขึ้น โดยการเพิ่มจุดจอดรถรางชมเมืองที่วัดสธารศอีก 1 สถานีรวมถึงการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในเขตเทศบาลเมืองน่านในรูปแบบของสื่อต่างๆ เช่น แผ่นพับ หนังสือท่องเที่ยวเทศบาลเมืองน่าน การบูรณซ่อมแซมโบราณสถานส่วนของปราชญ์ชุมชนมีความพร้อมที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นหลังได้รับรู้โดยการสัมภาษณ์การเล่าเรื่องกับคน ทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งการรวมกลุ่มสร้างกลไกและกระบวนการในการทำงานในวัดสธารศ สำหรับนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ ต้องการจุดจำหน่ายสินค้าและแสดงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนสธารศตลอดจนการรักษาสภาพภูมิทัศน์ให้สวยงามอยู่เสมอ

Abstract

The purpose of this study was to study the history of a cultural architecture resources and environment in the local community. The history that found was used to be information to find the development of potentiality of cultural tourism, to carry on the cultural activity which related to the local community, to encourage local people to beneficially manage the resources, and to accommodate the tourism in Nan local government. All of these operations were focused on the cooperation of monks and local people by debating. This study collected data by using random survey questionnaire of local people, tourists and tour guides. Moreover, the interview of local instructors, local people and other people was also used in this study. The development of the potentiality of cultural tourism at Wat Satharot still need help from government by adding a streetcar park at Wat Satharot, and promoting a tourist attractions in variety of advertisement. The local people combine in to community to manage the tourism. For tour guides and tourists, they need some souvenir shop, and antique and beautiful sightseeing.

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม ประชาชนชุมชน

Keywords : a cultural tourism, a cultural architecture resources, local instructors

*ผู้นิพนธ์ประสานงานไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ bunjong_19@hotmail.com โทร. 08 6187 6760

1. บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จังหวัดน่านเป็นเมืองชายแดนแห่งล้านนาตะวันออกอันอุดมไปด้วยวัฒนธรรมที่หลอมรวมจากเทือกเขาสูงถึงพื้นราบทำให้เสน่ห์ของเมืองน่านยังยืนมาจนถึงทุกวันนี้ ประกอบกับลักษณะภูมิประเทศที่เป็นท้องทะเลแห่งขุนเขาอีกทั้งสายลมหนาวและสายหมอกที่พัดผ่าน ด้วยความสวยงามทางด้านวัฒนธรรมของล้านนา กำลังถูกเล่ากันปากต่อปากทำให้ปัจจุบันกลายเป็นเมืองที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเมืองหนึ่งของภาคเหนือ ทำให้เกิดการพัฒนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เพื่อรองรับการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวให้ผู้สนใจได้ท่องเที่ยวมากมาย ทั้งสถานที่ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี แหล่งอารยธรรมโบราณโดยเฉพาะวัดเก่าแก่มิให้เห็นแทบทุกอำเภอ ได้แก่ วัดพระธาตุแช่แห้ง พระธาตุคูบ้านคูเมืองของจังหวัดวัดภูมินทร์ วัดหนองบัว วัดบุญยืนรวมถึงวัดสภารศซึ่งล้วนแต่มีอายุนับร้อยๆ ปี บางแห่งมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามการท่องเที่ยวของจังหวัดน่านจึงเติบโตขึ้นอย่างชัดเจน นักท่องเที่ยวที่มาที่นี้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่ชอบสถานที่ท่องเที่ยวที่ยังคงความบริสุทธิ์ทั้งด้านธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม เป็นผลให้คนมาเที่ยวน่านมีสถิติเพิ่มขึ้นต่อปีเป็นเลขถึง 2 หลัก หรือเติบโตขึ้นถึง 20% ในปีที่ผ่านมา หากรวมจำนวนนักท่องเที่ยวแล้วทั้งปีตกประมาณ 5 แสนคน

ตามความมาตรา 35 แห่งพระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง อพท. พ.ศ. 2546 ได้กำหนดให้มีกลไกการบริหารจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดย อพท. ดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อประกาศให้พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามขั้นตอนที่กล่าวมาข้างต้น และนำเสนอ กพท. พิจารณาให้ความเห็นชอบ เสนอรองนายกรัฐมนตรีที่กำกับดูแล อพท. เพื่อพิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบการประกาศให้พื้นที่นั้นเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนั้น การประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามข้อบัญญัติมาตรา 35 แห่งพระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง อพท. พ.ศ. 2546 จึงเป็นเครื่องมือสำคัญหนึ่งของ อพท. ในการบูรณาการการบริหารการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามแนวหลักการข้างต้น การประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเมืองน่านและพื้นที่เชื่อมโยง จึงเป็นปัจจัยการขับเคลื่อนที่สำคัญประการหนึ่งในการเสริมสร้างการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้มีเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ รูปแบบ และวิธีการอย่างเป็นระบบ เพื่อพลิกโฉมการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐานระดับแนวหน้าของ ประเทศ และมีขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดการท่องเที่ยวระหว่างประเทศในระยะยาว (ที่มา : องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน))

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งต้องการศึกษาการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยคัดเลือกวัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองน่านและเอกลักษณ์ของวัด คือ วัดสภารศเป็นวัดเดียวในเวียงเหนือ ที่มีพระธาตุเจดีย์ จึงสันนิษฐานว่าเป็นวัดหลวง ซึ่งจะทราบกันดีในกลุ่มของนักท่องเที่ยว น้อยมาก ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ทำการวิเคราะห์ศักยภาพรวมถึงศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ก็จะเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่านและส่งผลให้วัดสภารศได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต ตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงตรัสกับประชาชนจังหวัดน่าน เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2547 ความว่า "อยากให้อำเภอเมืองน่านรักษาวัฒนธรรมอย่างนี้ไว้"

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาความเป็นมาสภาพปัจจุบันวัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
- 1.2.2 เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
- 1.2.3 เพื่อศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

1.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน โดยมีการสำรวจพื้นที่วิจัย ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทั่วไป วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่แหล่งท่องเที่ยว ศาสนสถาน ประวัติศาสตร์ ประเพณี ศิลปหัตถกรรม การประกอบอาชีพ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในส่วนของการพัฒนาความพร้อมทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาความพร้อมของชุมชนโดยมีเก็บแบบสอบถามจากชุมชนเพื่อสำรวจความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การวิเคราะห์ สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยว การวิเคราะห์ SWOT ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามมาประกอบการวิเคราะห์พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และได้ทำการกำหนดตลาดเป้าหมายเพื่อให้ทราบถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้ชุมชนมีเทคนิคและวิธีการในการดำเนินงานทางด้านการตลาดที่มีประสิทธิภาพได้

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม

- กลุ่มที่ 1 ประชาชนในชุมชนวัดสภารศ
- กลุ่มที่ 2 นักท่องเที่ยวในวัดสภารศ
- กลุ่มที่ 3 มัคคุเทศก์และผู้ประกอบการการท่องเที่ยว

โดยการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของกลุ่มประชากร และสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามวิธีการสุ่มของแต่ละกลุ่มข้างต้น

1.5 นิยามศัพท์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยววัฒนธรรม เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และวิถีชีวิต ผู้คน หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งของต่างๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2540)

การพัฒนาศักยภาพทางวัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์เพื่อสามารถรองรับและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ (ณภัทร กุลนินทร์, 2551)

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้ นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ เพลิดเพลิน เกิดการเรียนรู้และมีความสุขจากการท่องเที่ยวโดยกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ การชมความงาม ความเก่าแก่ ลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์ ศึกษาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศึกษาชื่นชมศิลปกรรมและวัฒนธรรม ร่วมกิจกรรมเรียนรู้พฤติกรรมของผู้คน การศึกษาเรียนรู้การผลิตของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง (สุนีย์ บริสุทธิ์, 2549)

เกณฑ์กำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เกณฑ์การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่าการบริหาร และจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น นักพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้กำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ควรมีคุณลักษณะดังนี้ (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2549)

หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาหรือการประชุมที่กรุงริโอเดอจาไนโร ประเทศบราซิล ที่มีอนุสัญญา 1 ใน 5 ฉบับ คือ Agenda 21 ได้กล่าวถึงหลักการ พัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ดังนี้ (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2549)

- 1) เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ดั้งเดิมเฉพาะถิ่น ร่มรื่น สะอาด
- 2) มีความพร้อมด้านการจัดสิ่งบริการอำนวยความสะดวก (Good Infrastructure) รวมถึงระบบการจอดรถและการจราจรภายใน บุคลากรมีความพร้อมบริการ (Good Service and Welcoming)
- 3) มีศูนย์ข้อมูลอำนวยความสะดวกเบื้องต้น (Tourist Center) มีเคาน์เตอร์บริการข่าวสาร มุมนิทรรศการ ห้องสุขา (สะอาด) มุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม และสินค้าของที่ระลึก (ร่มรื่น สะอาด)
- 4) มีการจัดทำเส้นทางศึกษาวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ทั้งเส้นทางไปและกลับทางเดิม เส้นทางเป็นแบบวงรอบและวงกลม ระยะทางตั้งแต่ 800 เมตร ถึง 1,000 เมตร เป็นต้นไปอย่างน้อย 1 เส้นทาง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการบริการนักท่องเที่ยวสูงอายุและพิการด้วยมีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาสถานที่เป็นระยะๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
- 5) มีแผนที่และคู่มือแนะนำเที่ยวประกอบป้ายสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
- 6) มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ จำนวนนักท่องเที่ยวต่อครั้งต่อวันในแต่ละเส้นทางและในสถานที่ท่องเที่ยวมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น วิทยากรท้องถิ่น หรือนักสื่อความหมาย ที่มีความรู้ทั้งทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม สามารถอธิบายเรื่องราวในท้องถิ่นและภูมิปัญญาพื้นบ้านได้
- 7) มีการบริหารจัดการพื้นที่ร่วมประชาคมในท้องถิ่น องค์กรภาครัฐบาล องค์กรบริหารท้องถิ่น (เทศบาล และ อบต.) องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และสถาบันการศึกษา
- 8) มีนโยบายและแผนการจัดการ ด้านการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งแผนงานด้านการรักษา สภาพแวดล้อม และภูมิปัญญาท้องถิ่นชัดเจน เช่น การคุ้มครองลิขสิทธิ์ทางภูมิปัญญา การจัดการขยะ การจัดการน้ำเสีย การจัดการมลพิษต่างๆ ทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาว
- 9) มีแผนพัฒนาบุคลากรและบริการสู่ระดับมาตรฐานสากลขององค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO.) หรือสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association : PATA) การฝึกอบรม การเดินทางดูงาน เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของบุคลากรในธุรกิจท่องเที่ยวและบริการ
- 10) หากแหล่งท่องเที่ยวมีที่พักแรมจะต้องเป็นที่พักแรมระดับการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการตรวจสอบผลกระทบ การประเมินศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องกำหนดสถานภาพที่เหมาะสม ว่าควรอยู่ในระดับไหน หากความสมดุลระหว่างความสามารถการจัดการของพื้นที่ การเก็บสถิติและออกแบบสอบถามกับความ ต้องการของนักท่องเที่ยว และการยอมรับของชุมชนท้องถิ่นต่อการพัฒนา เพื่อการปรับปรุงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

2. วิธีการศึกษา

1. ศึกษาเอกสารจากหน่วยงานของภาครัฐ เช่น สำนักทะเบียนเทศบาลเมืองน่าน พิพิธภัณฑ์แห่งชาติจังหวัดน่าน และจัดเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากผู้นำชุมชน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน ผู้รู้หรือผู้เฒ่า ผู้แก่ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

2. สำรวจพื้นที่ร่วมกับผู้นำ พระ ชาวบ้านและผู้รู้ในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลแหล่งเชิงวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวพร้อมทั้งสัมภาษณ์และพูดคุยแบบเจาะลึกเพื่อทำความเข้าใจและวิเคราะห์วิถีชีวิตผ่านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน

ในหัวข้อนี้มีการบูรณาการงานวิจัยร่วมกับการเรียนการสอนวิชาวิชาปัญหาพิเศษทางเทคโนโลยีภูมิทัศน์ นักศึกษาชั้น ปวส.2 สาขาวิชาเทคโนโลยีภูมิทัศน์ โดยให้นักศึกษาทำการศึกษาหัวข้อปัญหาพิเศษ เรื่อง ออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ วัดสภารศอำเภอมือง จังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์ให้นักศึกษาเกิดทักษะการฝึกปฏิบัติงานวิเคราะห์และได้ออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์จากพื้นที่จริง ซึ่งก่อให้เกิดการฝึกแบบ Hand on จริง

3. ประชุมผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจโครงการวิจัยร่วมกัน เกี่ยวกับที่มาและความสำคัญ วัตถุประสงค์ ประโยชน์และผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาศักยภาพด้านการบริการบริการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากผู้นำชุมชนและชาวบ้านเพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและด้านการบริการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

5. จัดการเสวนาเสริมความรู้ให้แก่คนในชุมชนโดยแบ่งออกได้ดังนี้คือ

- ผู้รับผิดชอบการท่องเที่ยวของชุมชน ความรู้ด้านการท่องเที่ยว นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว สถานการณ์การท่องเที่ยว แนวโน้มการท่องเที่ยว คุณสมบัติของความเป็นผู้นำการประสานงาน การสื่อสารภายในองค์กร

- คนในชุมชน ด้านการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตประเพณี และภูมิปัญญาการเป็นเจ้าบ้านที่ดี การดูแลความสะอาดและสภาพแวดล้อม เป็นต้น

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้กำหนดให้ประชากร คือ กลุ่มตัวอย่างจากชาวบ้าน 80 คน นักท่องเที่ยว 30 คน และมัคคุเทศก์และผู้ประกอบการ 20 คน และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยววัดสภารศ อำเภอมือง จังหวัด

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.แบบสอบถามข้อมูลจากชุมชนนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคลเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ ช่วงอายุ ระดับการศึกษาสูงสุด สถานภาพ ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่แห่งนี้ อาชีพหลัก รายได้ต่อเดือน ศาสนา ส่วนที่ 2 โดยแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการสื่อสารมีข้อความ จำนวน 4 ข้อ 2. ด้านสาธารณูปโภค มีข้อความ จำนวน 3 ข้อ 3. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีข้อความ จำนวน 5 ข้อ 4. ด้านสิ่งแวดล้อมมีข้อความ จำนวน 5 ข้อ 5. ด้านการประชาสัมพันธ์มีข้อความ จำนวน 4 ข้อ 6. ด้านความสำคัญของโบราณสถานมีข้อความจำนวน 4 ข้อ

2. แบบสำรวจข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้สร้างแบบสำรวจข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน และลักษณะเป็นแบบประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน ประกอบด้วยการประเมินศักยภาพ 4 ด้าน ดังนี้ 1. ดานลักษณะทางกายภาพทั่วไปของชุมชน ประกอบด้วย ความสมบูรณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว ความมีคุณค่าเชิงการท่องเที่ยว ความกลมกลืนกับวิถีชุมชน การดูแลบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว 2. ดานสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ด้านประเพณีต่างๆ 1) ความเป้นเอกลักษณ์เฉพาะตน ความเป้นมาจากทางดานประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีที่สืบคนไต่ 2) ประเพณีของชุมชนที่เกาแกยงคงอยูมี การสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน 3) สถาปัตยกรรมมีสิ่งก่อสร้างเกาที่บงบอกถึงประวัติศาสตร์และความเป้นมาที่ชุมชนที่ยังคงรักษาไว้ 3. ดานเศรษฐกิจและสังคม 1) ความคุ้มคาของการมีแหล่งท่องเที่ยว ความมีมิตรไมตรีต่อผู้มาเยือน ความรักและหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน 2) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การเปิดโอกาสให้

องค์กรภายนอกเขามา มีบทบาทสนับสนุน 3) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการนักท่องเที่ยว 4) การจัดการความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว การจัดการเตรียมเอกสารเผยแพร่ การบริการข้อมูล แหล่งท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมวัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการดังนี้ 1. ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามให้แก่ชาวบ้าน นักท่องเที่ยว มักคุดเทศก์และผู้ประกอบการ วัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน 2. นำข้อมูลที่ได้จากข้างต้น มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป โดยได้รับแบบสอบถามกลับมาจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 130 ฉบับ ซึ่งมีชุดข้อมูลที่สมบูรณ์เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวน 130 ฉบับ

การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ 1) ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจข้อมูล การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ บันทึกรูปภาพ การจดบันทึก 2) การจัดประชุมเวทีชุมชนเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยว (SWOT Analysis) โดยชุมชนมีส่วนร่วมทำการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค 3) การจัดประชุมเวทีชุมชนเพื่อประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมภายใต้ฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

3. ผลการศึกษาและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา สภาพปัจจุบันและรวบรวมข้อมูลทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตลอดจนการศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศ

3.1 ศักยภาพของพื้นที่วิจัย

จากการสำรวจข้อมูลวัดสภารศโดยการสัมภาษณ์ พระ หัวหน้าบ้าน ปราชญ์ชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่ชุมชนสภารศทำให้ทราบศักยภาพพื้นที่ดังนี้ 3.1.1) โบราณสถานและโบราณวัตถุจากการสำรวจข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศว่าวัดสภารศเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตเวียงเหนือ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏปีสร้างที่ชัดเจน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 2361 – 2365 ในสมัยเจ้าสุมนเทวราชและได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ. 2380 พงศาวดารเมืองน่านกล่าววัดสภารศว่าในปี พ.ศ. 2365 (จศ.1184) ตรงกับไทยใต้ร่มเมฆ เดือน 3 แรม 6 ค่ำ เจ้าสุมนเทวราชให้หล่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่องค์หนึ่งไว้กับวัดสภารศกลางเวียง วัดสภารศยุคเวียงเหนือในปัจจุบันยังคงปรากฏร่องรอยคูน้ำคันดินบางส่วนของเวียงเหนือโดยมีขอบเขต ด้านทิศเหนือจรดบ้านน้ำล้อม ทิศตะวันออกยาวไปตามถนนสุมนเทวราช ทิศใต้จรดทุ่งนาริน และทิศตะวันตกยาวไปตามแนวสนามบิน มีผู้สันนิษฐานว่าเมื่อครั้งที่เวียงเหนือเป็นเมืองหลักนั้น วัดสภารศมีสถานะเป็นวัดหลวงและได้ใช้เวียงเหนือเป็นเมืองหลักได้ 36 ปี โดยในปี พ.ศ. 2397 เจ้าอนันตรวรฤทธิเดช เจ้าเมืองน่านได้ย้ายเมืองมาตั้งอยู่ในบริเวณปัจจุบัน เนื่องจากแม่น้ำน่านเปลี่ยนเส้นทางเบี่ยงจากกำแพงเมืองเวียงใต้เดิมไปมาก

3.1.1 โบราณสถานและโบราณวัตถุ

1. พระเจดีย์วัดสภารศสถาปัตยกรรมทรงกลมลานนา หุ้มแผ่นทองจังโกหึ่งองค์สร้างขึ้นสมัยเจ้าม้าววงศ์เมื่อ พ.ศ.2381 เจดีย์วัดสภารศ ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆัง ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ซึ่งมีซุ้มประตู ทางเข้าทั้งสี่ด้าน มีส่วนประกอบดังนี้ ส่วนยอด ประกอบด้วยฉัตรประดับยอดเจดีย์จำนวน 7 ชั้น ปลียอด ปล้องไฉน ก้านฉัตร และส่วนบัลลังก์ ส่วนกลาง ประกอบด้วย องค์ระฆังขนาดเล็ก ชุดฐานบัวถลา (มาลัยเถา) จำนวน 5 ชั้น ตั้งอยู่บนฐานหน้ากระดานในผังแปดเหลี่ยมจำนวน 2 ชั้น ส่วนฐานประกอบด้วยชุดฐานบัว 1 ฐาน ในผังสี่เหลี่ยมยกเก็จ ส่วนท้องไม้ประดับด้วยลูกแก้วอกไก่ 1 เส้น ตั้งอยู่บนฐานเชิง 2 ชั้น ในผังสี่เหลี่ยม

2. พระอุโบสถแปด

3. พระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดสภารศพระพุทธรูปสำริด เจ้าสุนทรเทวราชเจ้าผู้ครองนครน่าน ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2366 ลักษณะโดยทั่วไปแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์อย่างเด่นชัด เป็นต้นว่า เคี้ยวพระพักตร์และส่วนฐานซึ่งเป็นฐานปัทมตกแต่งด้วยลายกลีบดอกบัว ลายรักร้อยและลายเชิง มีรูปแม่พระธรณีบีบมวยผมอยู่บนทิพย์ที่ห้อยลงมาด้านหน้าจารึกศึกษาเรื่องราวที่จารึกกล่าวถึงสุนทรเทวราช ผู้ครองชัยนันทบุรี และพระสุวณพิมพาราชเทวี พระศรีอนุภักฎญาพระราชบุตร พระราชนัดดา พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ประชาชนาถรวมทองกันสร้างพระพุทธรูปไว้โชดก ศาสนาระยะอายุกาลจารึก ปีมะเมีย พ.ศ.2366 เป็นปีที่ 15 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

4. กุฏิเรือนไม้โบราณซึ่งปัจจุบันกุฏินี้กำลังบูรณะปรับปรุงและจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ของวัด

5. พระพุทธรูปไม้แกะสลักจากไม้จันทร์หอมปางเปิดโลกประทับนั่งบนหลังเตี้ยราชางจะนำมาแหขอฝนในบานเมืองแหงแลงไม่มีฝนพาทกตองตามฤดูกาลเรียกวาพระขอฝนจารึกศึกษาเรื่องราวที่จารึก กล่าวถึงท้าวพลเทพและนางเชษฐา พร้อมด้วยญาติ มีจิตศรัทธาได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูป เพื่อไว้ค้ำชูพระพุทธศาสนาในระยะอายุกาลจารึก ปี จ.ศ.1195 ตรงกับ พ.ศ.2376 เป็นปีที่ 10 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์อักษรและภาษาที่ใช้ ได้แก่ อักษรธรรมล้านนา ภาษาไทย และภาษาบาลีคำที่ใช้ เช่นคำว่า พระพุทธรูป ในจารึกฐานพระพุทธรูปองค์นี้ใช้ “พุทธพิทพฐุเจ้า” และอีกคำหนึ่งที่น่าศึกษา คือ “ท้าวพลเทพ” คำว่า “ท้าว” นั้นใช้เป็นคำนำพระนามกษัตริย์ก็มี เช่น “เจ้าท้าวสองแสนนา” “ท้าวแสนภู” และ “ท้าวกลินา” เป็นต้น คำว่า “ท้าวพลเทพ” ที่ปรากฏในจารึกฯ ดังกล่าวน่าพิจารณาว่าท่านผู้นั้นเป็นบุคคลชั้นราชวงศ์หรือข้าราชการ

6. ทิเบตธรรม ลักษณะเป็นทิเบตทรงลุ่มด้านบนผายด้านล่างสอบเข้าทางด้านในมีอยู่ 2 แบบด้วยกันคือ แบบฝาดตัดและแบบฝาดเรียวอด ส่วนที่นิยมสร้างกันโดยทั่วไปนั้นมักจะเป็นแบบฝาดตัดลงรักสีแดง หรือสีดำ เขียนลายรดน้ำปิดทองเป็นภาพพุทธประวัติเรื่องราวในปัญญาชาดก ภาพจันรูปลิง ยักษ์ เทวดา ลายดอกไม้ ลายเครือเถา เป็นต้น ส่วนที่สลักสวดลายลงรักปิดมีรูปทรงเช่นเดียวกับทิเบตธรรม วัดบุญยืน เขียนลายกำมะลอเป็นรูปเทวดาและหม้อดอก (แจกันดอกไม้) สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2383

7. แผงพระพิมพ์

8. พระพุทธรูปไม้

9. แม่พิมพ์เหรียญ

3.1.2 ประเพณีภายในชุมชน

1. ประเพณีสักการะพระเจดีย์วัดสภารศ

2. ประเพณีปทุมเมือง (สงกรานต์)

3. ประเพณีตานกวยสลาก ทานสลากหรือกวยสลากเป็นประเพณีเก่าแก่ ที่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สำหรับชาวเหนือถือว่าประเพณีทำบุญที่ยิ่งใหญ่และสำคัญเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นพระภิกษุจะรับนิมนตเพื่อมารับการถวายทานโดยการจับสลาก

4. ประชาชนชุมชน ภูมิปัญญาในด้านการตักตวงบูชา สอนเขียนและอ่านภาษาคำเมืองการทำตุ๊ก โคม การประดิษฐ์ของใช้จากกะลามะพร้าว

3.1.3 การพัฒนาความพร้อมของผู้นำชุมชนและชาวบ้านในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ประชากรในพื้นที่วิจัยเป็นการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปและศักยภาพของประชากรในพื้นที่วิจัยต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศโดยมีเนื้อหาสำคัญดังนี้

ชุดที่ 1 แบบสอบถามคนในชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางประชากรศาสตร์ ชุมชนวัดสภารศ อำเภอมือง จังหวัดน่าน ได้แก่ เพศ ช่วงอายุ ระดับการศึกษาสูงสุด สถานภาพ ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่แห่งนี้ อาชีพหลัก รายได้ต่อเดือน ศาสนา คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 55-64 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.30 อายุมากกว่า 64 ปี คิดเป็นร้อยละ 18.80 อายุ 25 - 34 ปี คิดเป็นร้อยละ 17.50 อายุ 35 - 44 ปี คิดเป็นร้อยละ 17.50 อายุ 45 - 54 ปี คิดเป็นร้อยละ 16.30 และ อายุ 15 - 24 ปี คิดเป็นร้อยละ 3.80 และคนในชุมชนมีระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่แห่งนี้มากกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 58.80 มากกว่า 10 - 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.00 ระยะเวลา 1 - 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 13.80 น้อยกว่า 1 ปี คิดเป็นร้อยละ 2.50 คนในชุมชนนับถือศาสนา คิดเป็นร้อยละ 97.50 และนับถือศาสนาคริสต์ คิดเป็นร้อยละ 2.50 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ศักยภาพของคนในชุมชน

พบว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน โบราณวัตถุภายในวัดสภารศ จำนวนคิดเป็นร้อยละ 72.50 ได้แก่ จากการอ่านวิเคราะห์ศึกษาในวัด และไม่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน โบราณวัตถุภายในวัดสภารศ คิดเป็นร้อยละ 27.50 และคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชนคิดเป็นร้อยละ 73.80 ได้แก่ การตัดตุง การวาดภาพเลียนแบบโบราณ งานหัตถกรรม จักสาร ดนตรีไทยและไม่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชนคิดเป็นร้อยละ 26.30

ความรู้ที่ต้องการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน โบราณวัตถุวัดสภารศและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชนคิดเป็นร้อยละ 81.30 เพื่อ เผยแพร่ชื่อเสียงของชุมชน อนุรักษ์วัดโบราณและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ไม่ให้สูญหายให้เยาวชนรักษาท้องถิ่น จะได้ประโยชน์ต่อบุคคลในวงกว้าง และเป็นประโยชน์ในการศึกษาของคนรุ่นต่อไปจะทำให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนโบราณสถาน - วัตถุวัดสภารศ อยากให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและไม่มีความรู้ที่ต้องการถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน โบราณวัตถุวัดสภารศและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชนคิดเป็นร้อยละ 18.80ไม่มีความรู้เกี่ยวกับข้อมูลประวัติความเป็นมาของโบราณสถานและภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีงานอื่นต้องรับผิดชอบ

คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้สึกภาคภูมิใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน โบราณวัตถุวัดสภารศและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.30 ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 23.80 ระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 16.30 และระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 8.80 ตามลำดับ

ความต้องการให้หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เข้ามาช่วยพัฒนาให้วัดสภารศกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ 97.50เพื่อจะทำให้เพิ่มรายได้และทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้นและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและต่างชาติ เพื่อให้มีความเจริญเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป เป็นการเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาวัดให้ดียิ่งขึ้นไป จะได้มีการจัดการที่ดีได้เผยแพร่ สร้างรายได้ เพิ่มความเจริญชุมชนต้องการความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพื่อยกระดับหมู่บ้านให้เป็นที่ยอมรับเป็นที่รู้จักเป็นการเผยแพร่ประวัติความเป็นมาของวัดพัฒนาและบูรณะวัดมีความเจริญก้าวหน้าวัดเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้ชาวบ้านมาพบปะพูดคุยกัน จะได้ไม่เหงา และไม่มีความต้องการให้หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เข้ามาช่วยพัฒนาให้วัดสภารศกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ 2.50 คือ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและให้พัฒนาแต่บางส่วนเท่านั้น

คนในชุมชนส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาช่วยคิดเป็นร้อยละ 98.80 และไม่ร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาช่วยคิดเป็นร้อยละ 1.30 เพื่อพัฒนาให้ถูกต้องและยั่งยืนหน่วยงานต่างๆ นำความเจริญมาสู่ชุมชนทำให้ได้รับการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ วิทยากรและแรงงานเพิ่มมากขึ้น การอยู่ร่วมกันมานานเป็นประโยชน์ร่วมกันของคนหมู่มากเป็นโครงการที่ส่งเสริมการพัฒนาในพื้นที่ความพร้อมของชุมชนเกิดการพัฒนาในชุมชนและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนให้ความร่วมมือทุกหน่วยงาน

คนในชุมชนมีความพร้อมในการพัฒนาวัดสภารศจนมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวแล้วจะเกิดผลกระทบด้านบวกคิดเป็นร้อยละ 98.80 ทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักมากขึ้น มีรายได้เข้าสร้างอาชีพ - ชาวบ้านมีรายได้และเผยแพร่

ชื่อเสียงของชาวบ้านทำให้ชุมชนในหมู่บ้านภูมิใจเข้ามามีส่วนร่วมเกิดการพัฒนาด้านต่างๆ ชุมชนเกิดความเข้มแข็งที่เกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกันชุมชนเกิดการพัฒนาและความเข้มแข็งเกิดการแนะนำมากขึ้นตื่นตัว รักษา หวงแหนท้องถิ่นมากขึ้นชุมชนตื่นตัว และเกิดการพัฒนาด้านอื่นในในด้านต่างๆ มากขึ้นและผลกระทบด้านลบ คิดเป็นร้อยละ 1.30 คือ หากให้ความรู้กับคนในชุมชนไม่ทั่วถึงและเข้าใจในการพัฒนาจะเกิดการแตกแยกทางความคิด มลภาวะทางเสียง ปัญญาขยะ พื้นที่จอดรถ ร้านค้าแผงลอยและเคยได้รับการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ 96.30 หน่วยงานจัดฝึกอบรม ไม่เคยได้รับการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 3.80 ยังไม่มีหน่วยงานเข้ามาอบรมให้มีการกิจประจำของครอบครัวอายุมากแล้วมีงานประจำอยู่แล้ว

3.1.4 ข้อมูลของนักท่องเที่ยวด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศ

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีอายุน้อยระหว่าง 55-64 ปีคิดเป็นร้อยละ 30.00 อายุ 25 - 34 ปีคิดเป็นร้อยละ 26.70 อายุ 15 - 24 ปีคิดเป็นร้อยละ 13.30 อายุ 35 - 44 ปีคิดเป็นร้อยละ 13.30 อายุ 45 - 54 ปีคิดเป็นร้อยละ 13.30 และอายุมากกว่า 64 ปีคิดเป็นร้อยละ 13.30 ตามลำดับและนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาภาคเหนือคิดเป็นร้อยละ 36.70 อื่นๆ (ชาวต่างชาติ) คิดเป็นร้อยละ 30.00 ภาคอีสาน คิดเป็นร้อยละ 23.30 และภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 10.00 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ระดับความต้องการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศของนักท่องเที่ยวโดยรวมพบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการสื่อสาร โดยรวม ($\bar{X} = 2.50$, S.D.=1.00) และเมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการสื่อสาร รายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ สามารถเดินทางเข้า-ออกแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกจากหลายเส้นทางโดยใช้รถโดยสารประจำทางหรือรถรับจ้างได้โดยสะดวก ($\bar{X} = 2.96$, S.D.=1.24) มีสภาพถนนดี ผิวทางจราจรราบเรียบใช้งานได้ดีพร้อมทั้งมีเครื่องหมาย ป้ายบอกเส้นทาง ระยะทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 2.90$, S.D.=0.99) บริการโทรศัพท์สาธารณะชนิดหยอดเหรียญ ใช้บัตร หรือมีสัญญาณโทรศัพท์เคลื่อนที่ ($\bar{X} = 2.43$, S.D.=1.07) และที่ทำการไปรษณีย์อยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว สามารถให้บริการครอบคลุมทุกประเภท ($\bar{X} = 1.96$, S.D.=1.03) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ระดับความต้องการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยววัดสภารศโดยรวมพบว่า ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ($\bar{X} = 2.90$, S.D.=1.30) และเมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ด้านสาธารณูปโภครายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว และมีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม ($\bar{X} = 3.63$, S.D.=1.44) มีร้านอาหารและร้านค้าของที่ระลึกสำหรับบริการนักท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.10$, S.D.=1.02) มีร้านอาหารหรือศูนย์โภชนาการที่ถูกสุขลักษณะ ($\bar{X} = 3.03$, S.D.=1.54) มีศูนย์บริการแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง ($\bar{X} = 2.86$, S.D.=1.54) และมีบริการห้องสุขาให้บริการอย่างเพียงพอ ($\bar{X} = 2.36$, S.D.=1.24) ตามลำดับ

พิจารณาผลการวิเคราะห์ระดับความต้องการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศของนักท่องเที่ยวโดยรวมพบว่า ด้านการประชาสัมพันธ์ โดยรวม ($\bar{X} = 2.02$, S.D.=0.82) และเมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ รายข้อ มีเว็บไซต์ เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นโดยเฉพาะ ($\bar{X} = 3.46$, S.D.=0.81) ดำเนินการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง ทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ ($\bar{X} = 2.53$, S.D.=1.04) มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ด้านการท่องเที่ยว ($\bar{X} = 2.16$, S.D.=0.94) และมีสิ่งพิมพ์เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวไว้บริการตามศูนย์การท่องเที่ยวหรือโรงแรม ($\bar{X} = 1.96$, S.D.=1.29) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ระดับความต้องการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศของนักท่องเที่ยวโดยรวมพบว่า ด้านความสำคัญของโบราณสถาน โดยรวม ($\bar{X} = 2.50$, S.D.=1.09) และเมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ รายข้อ มีเว็บไซต์ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในอดีต ($\bar{X} = 2.93$, S.D.=1.04)

มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในอดีต ($\bar{X}=2.53$, S.D.=1.13) มีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่น ($\bar{X}=2.43$, S.D.=1.25) และมีรูปแบบทางศิลปะ ฝีมืองานช่าง แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ($\bar{X}=2.10$, S.D.=0.29) ตามลำดับ

3.2 การอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวทำให้ทราบถึงพฤติกรรมการท่องเที่ยว จากการวิเคราะห์พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมความต้องการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสธารศนักรท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ต้องการจุดจำหน่ายสินค้าและแสดงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนสธารศตลอดจนการรักษาสภาพภูมิทัศน์ให้สวยงามอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับ (ณภัทร กุลนันท์, 2551) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural tourism / Village tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษ มีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นช่วงอายุนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 55-64 ปี มาท่องเที่ยวกับครอบครัว ประเภทของการท่องเที่ยวชอบอาทิ สัมผัสวัฒนธรรมงานประเพณีต่างๆ รองลงมาคือการเล่นพื้นบ้านและชมวิถีชีวิตคนในชุมชน สอดคล้องกับ (สุนีย์ บริสุทธิ์, 2549) การศึกษาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศึกษาชื่นชมศิลปกรรมและวัฒนธรรม ร่วมกิจกรรมเรียนรู้พฤติกรรมของผู้คน การศึกษาเรียนรู้การผลิตของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง และพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับการไหว้พระเจดีย์วัดสธารศรองลงมา คือ การไหว้พระพุทธรูปไม้ในวิหาร นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามาเที่ยวในช่วงเทศกาลปีใหม่ สงกรานต์วันหยุดต่างๆ ช่วงระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการสื่อสารควรมีจุดจอตารางเส้นทางโดยใช้รถโดยสารประจำทางหรือรถรับจ้างด้านสาธารณูปโภคควรมีระบบรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งภายในแหล่งท่องเที่ยวและบริการใกล้เคียง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะ ข้อที่มีที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว และมีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม ด้านสิ่งแวดล้อม ต้องมีการกำหนดมาตรฐานในการควบคุมมลภาวะที่ส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว เช่น ฝุ่นละออง อากาศเสีย และกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ต่างๆ สอดคล้องกับ (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2549) หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาหรือการประชุมที่กรุงริโอเดอจาไนโร ประเทศบราซิล ที่มีอนุสัญญา 1 ใน 5 ฉบับ คือ Agenda 21 ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน อยู่ด้านการประชาสัมพันธ์ เว็บไซต์ เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้เห็นถึงสำคัญของโบราณสถานที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานที่เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในอดีตสอดคล้องกับ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2540) การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งของต่างๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

มัคคุเทศก์และผู้ประกอบการการท่องเที่ยวมีความต้องการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสธารศ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการสื่อสารที่เกี่ยวกับสามารถเดินทางเข้า-ออกแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกจากหลายเส้นทางโดยใช้รถโดยสารประจำทางหรือรถรับจ้างและด้านสาธารณูปโภคควรมีไฟฟ้าใช้ตลอดเวลา และไฟฟ้าสว่างรอบบริเวณ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเฉพาะที่ที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว และมีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม ด้านการประชาสัมพันธ์ควรมีสิ่งพิมพ์เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวไว้บริการตามศูนย์การท่องเที่ยวหรือโรงแรมซึ่ง สอดคล้องกับ (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2549) หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนการจัดเตรียมข้อมูลคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม (Marketing Tourism Responsibly) เป็นการจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวข่าวสารบริการการขาย ซึ่งอาจจัดทำในรูปแบบสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่างๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวที่เป็นเอกสารแผ่นพับ หนังสือคู่มือ วิดีโอ แผ่นวีซีดีรอม เป็นต้น

4. สรุป

4.1 สรุปผลการศึกษา

ผลศึกษาความเป็นมาสภาพปัจจุบันการศึกษาข้อมูลข้อมูลปฐมภูมิจากเอกสาร วารสาร การสัมภาษณ์พบ ทรัพยากรทางด้านสถาปัตยกรรม 9 หน่วย ด้านประเพณีและวัฒนธรรม 7 หน่วยด้านการศึกษาการพัฒนาศักยภาพ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศ มุ่งเน้นให้ชุมชนเห็นถึงโอกาสในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวบนฐาน ทรัพยากรทางด้านสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวการส่งเสริมให้เกิด การท่องเที่ยววัดสภารศต้องอาศัยการพัฒนาพื้นที่และการประชาสัมพันธ์ให้มีความน่าสนใจมากขึ้น และสร้างความ เชื่อมต่อของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อื่น ๆ เนื่องจากการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อื่น ๆ จากวัดสภารศ การพัฒนาสถานี จุดจอดรถรางชมเมืองในวัดสภารศและสิ่งอำนวยความสะดวก ปลอดภัย สร้างระบบให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเข้าใจ ข้อมูลเกี่ยวกับวัดสภารศมากขึ้น รวมทั้งการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดสภารศให้สวยงาม และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มาก ขึ้น จะเป้นแม่เหล็กสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางมายังวัดสภารศมากยิ่งขึ้น

แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชนและชาวบ้านในการจัดการการ พัฒนาการท่องเที่ยวได้มีการจัดตั้งองค์กรที่มีการแบ่งหน้าที่แต่ละฝ่ายอย่างชัดเจนและมีการเผยแพร่กิจกรรมการ ท่องเที่ยว อีกทั้งการจัดเตรียมพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน การนำผลการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทำให้ทราบพฤติกรรมนักท่องเที่ยวการประชาสัมพันธ์ การจัดการเข้าถึง การสร้าง กิจกรรมในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง การเผยแพร่ข้อมูลด้านตำแหน่ง แผนที่ และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัดสภารศ การปรับปรุงภูมิทัศน์ในชุมชนและพื้นที่ข้างเคียงทรัพยากรให้สวยงามน่ารื่นรมย์ดึงดูดความสนใจ การสร้างความ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวในวัดสภารศกับวัดอื่นๆในเขตเทศบาลเมืองนำการเพิ่มจุดจอดรถรางชมเมืองสถานีวัดสภารศ และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น กำหนดความเป็นไปของทิศทางการท่องเที่ยวของเมืองตนเอง ในอนาคต ซึ่งทำให้ได้นำข้อมูลส่วนนี้ไปประยุกต์ใช้กับการวางแผนการดำเนินงานต่อไป

ผลการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนและชาวบ้านในการจัดการการท่องเที่ยวผู้นำชุมชนและชาวบ้านเริ่มมี พัฒนาการท่องเที่ยวได้มีการจัดตั้งองค์กรที่มีการแบ่งหน้าที่แต่ละฝ่ายอย่างชัดเจนและมีการเผยแพร่กิจกรรมการ ท่องเที่ยว อีกทั้งการจัดเตรียมพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน การนำผลการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่มี ต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทำให้ทราบพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้ได้นำข้อมูลส่วนนี้ไปประยุกต์ใช้กับการ วางแผนการดำเนินงานต่อไป

4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

งานศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นเพื่อที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววัดสภารศ ลักษณะรูปแบบของทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรม ที่สามารถเป็นต้นทุนในการพัฒนาศักยภาพการ ท่องเที่ยวโดยทำการวิเคราะห์ทรัพยากรและปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้และตัดสินใจเขาไปเยี่ยมชมวัดสภารศ และมีสว นรวมในการจัดการบริหารการท่องเที่ยวในวัดสภารศ โดยอาศัยทรัพยากรเหล่านี้เป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยวการท่องเที่ยว วัดสภารศยังต้องการความยั่งยืนในการจัดการท่องเที่ยวและการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและการขาดซึ่งคนกลางในการทำงานทางด้านการดูแลรักษาปรับปรุง ทรัพยากรทางภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวที่ชัดเจนเป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งการนำ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางแนวทางรูปแบบและอนาคตในการดำรงอยู่และใช้ประโยชน์ร่วมกันของ ทรัพยากรภายในชุมชนของตนเป็นวิธีการอันหนึ่งในการสร้างคนกลางในชุมชนให้เกิดขึ้นคนกลางในชุมชนนี้จะเป็น ผู้ประสานและเชื่อมโยงการทำงานที่เป็นเอกเทศของแต่ละหน่วยงานเข้าด้วยกัน

5. กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่านนี้สำเร็จไปได้ด้วยดีเนื่องจากบุคคลหลายท่านได้กรุณาให้ข้อมูลเสนอแนะความคิดเห็นต่างๆ และศูนย์วัฒนธรรมศึกษา น่าน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน ซึ่งให้การสนับสนุนทุนวิจัยอันเป็นประโยชน์ต่อกิจการในการสร้างผลงาน

ขอขอบคุณท่านพระครูประภาส นันทวิจิตร (ศรีโว ปภาโส) เจ้าอาวาสวัดสภารศที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ โดยเฉพาะหัวหน้าบารสภารศ ชาวชุมชนสภารศนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ ที่ให้การสนับสนุนและความร่วมมือสละเวลาอันมีค่าให้กับผู้วิจัยและทีมงานเขาสำรวจและสัมภาษณ์

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และน้องสาว ที่คอยให้กำลังใจในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ตลอดจนการจัดทำรายงานให้สำเร็จลุล่วง

6. เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ สองเมือง. 2552. การพัฒนาการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเทศบาล ตำบล กู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์การพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- พระครูสมุทรวิราภรณ์. 2552. การพัฒนาการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอสมุทราเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. ศศม. สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม.
- กฤษฎา พินศรี และคณะ. 2550. การศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.
- ชาญวิทย์เกษตรศิริ. 2540. โครงการวิถีทรรศน์ วิถีไทย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชิน ศรีสวัสดิ์ และคณะ. 2550. การศึกษาเกี่ยวกับ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัฒนธรรม :กรณีศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนชาวกวยในเขตอีสานใต้และลาว. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.
- เนตรชนก นันท์. 2544. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอสี จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ : บริษัท เพรสแอนด์ดีไซน์ จำกัด.
- ณภัทรกุลนันท์. 2551. การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน ในเขตอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. 2530. เมืองน่าน : โบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะ 2465-2546. กรุงเทพฯ. กรมศิลปากร.
- ประวัติศาสตร์น่านชั้นใน. เชียงใหม่. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นพคุณ ต้นติกุล. 2548. ประวัติศาสตร์เมืองน่าน จากพงศาวดารเมืองน่านขอมูลท้องถิ่นและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องของ. เชียงใหม่. ลานนาคอมพิวเตอรพรินต์ติ้ง.
- ชลลดา สัจวร. 2554. การบูรณะซ่อมแซมเจดีย์และปรับปรุงภูมิทัศน์วัดสภารศ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. สำนักงานศิลปากรที่ 7 น่าน กรมศิลปากร.